

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne.

Viite:

Elenius, L. Karjalainen, R-L. & Kunnela, A. 2020. Mitä ja miten opetetaan: informaatiolukutaidon uudet kehykset pilkahtelevat. *Kreodi* (1). <https://www.kreodi.fi/arkisto/artikkelit/tama-on-avoin-tki-oppiminen-teemanumero>

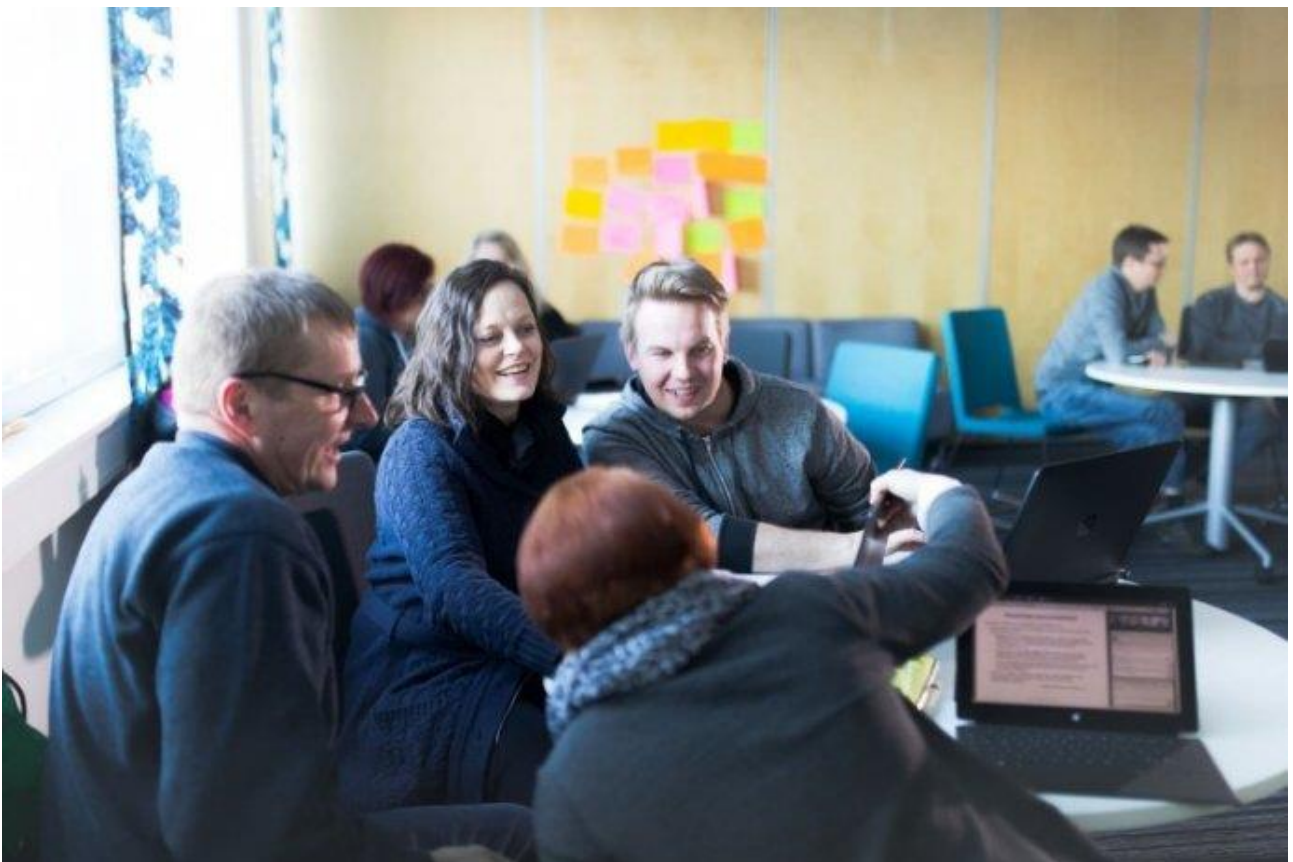

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Mitä ja miten opetetaan: informaatiolukutaidon uudet kehykset pilkahtelevat

16.02.2020

Kuva: Mikko Vähäniitty Medianiitty/JAMK

Keväällä 2019 AMKIT konsortion Uudet oppimisympäristöt -verkoston kyselyssä saatiin amk-kirjastojen henkilökunnan näkemyksiä tiedonhankinnan opetuksen tilasta amk-kirjastoissa. Kyselyssä kysyttiin mm. kirjaston antaman opetuksen sisältöä, ohjaamisen tapoja ja opetusmenetelmiä sekä henkilökunnan osaamista ja osaamistarpeita. Vastaukset analysoitiin (kevyellä) sisällönanalyysillä. Kyselyn tulokset julkaistaan artikkelisarjana. Tämä on sarjan kolmas artikkeli, edelliset ovat luettavissa, Kreodi 2/19 ja 6/19.

Suomen korkeakoulujen tiedonhankinnan opetuksen työvälineitä päivitettiin [ACRL:n](#) vuonna 2000 julkaisemista informaatiolukutaidon standardeista vuoden 2015 Informaatiolukutaidon kehyksiin ([Framework for Information Literacy for Higher Education](#)). Kati Syvälahti ja Jannika Asplund

esittelivät tuoreeltaan osaamistavoitteita Signumin artikkelissa 2/2015. Kuudesta kehyksestä sekä niihin liittyvistä tietokäytännöistä ja dispositioista muodostunut malli mahdollistaa kirjastojen omiin tarpeisiin muokkaamisen opetuksen tukena, muistilistana ja ideapankkina. (Syvälahti & Asplund 2015, 9,12)

Kyselyssä ei kysytty hyödynnetäänkö kehyksiä kirjaston opetuksessa, joten se, miten kehyksiä käytetään korkeakoulukirjastojen opetuksessa, on vielä vähän epäselvää. Opetetaanko tiedonhallintaa, tiedonhakua vai informaatiolukutaitoja? [Eero Sormunen esitti ECIL 2015 konferenssissa](#), että tiedon tulkinnan ja tekstin tuottamisen prosessit tulisi huomioida paremmin IL-opetuksessa. Perinteisesti on keskitytty tiedon hakuun, arviointiin sekä lähteiden valintaan. ACRL:n Informaatiolukutaidon kehyksissä nostetaan esille myös tiedon tuottamiseen ja jakamiseen liittyviä asioita, joten mahdollisuuksia tähänkin olisi. (vrt. Syvälahti & Asplund 2015, 12).

Informaatiolukutaidon kehyksiä hyödynnettiin esimerkiksi JAMKin kirjaston opinnäytetyövaiheen tiedonhankinnan opetuksen linjauksissa (Perttula 2017).

Tiedonhankinnan aakkosjärjestys vaihtelee

Kirjastojen tiedonhankinnan opettajat kuvasivat eri tavoin sitä, mitä opetetaan. Osa listasi sisältöjä monisanaisesti, osa tyytyi hyvin niukkoihin mainintoihin. Siksi sisällön erittely vastauksista ei vastaa täysin todellisuutta, vaan on suuntaa antava. Sanapilvi kuvaa tiedonhankinnan opetuksen sisältöjä painotetusti.

Kuvauksissa esimerkiksi ilmaisu 'Tiedonhankinnan perusteet' voi kattaa monia asioita tiedonhankinnan prosessissa, kuten hakusanojen mietintää ja hyödyntämistä tietokannoissa, tulosten

keräämistä ja tiedon arviointia. Jotkut vastasivat kysymykseen yleisemmällä tasolla, osalla opetuksen kuvaus kiinnittyy hyvin konkreettisiin tietoihin ja taitoihin. Kirjaston käyttöön ja palveluihin liittyvää opastusta, kirjastoinfoa tarjotaan kyselyn tulosten mukaan yleensä opintojen alussa oleville opiskelijoille.

Amk- ja varsinkin yamk-opiskelijoille annetaan tiedonhankinnan opetuksessa parhaimmillaan laaja kattaus tiedon haun ja lähteiden käytön asiaa. Toki variaatioita on jopa saman organisaation sisällä ja jokainen opettava kirjastolainen joutuu etsimään itselleen soveltuvan tavan kohdata opiskelijat kasvokkain tai verkossa.

– Informaatiolukutaidon opetus AMK -opiskelijoille: Informaatiolukutaidon osion keskeisiä oppimisalueita ovat: erilaisten tietoaisteistojen tunnistaminen ja lähdekriittinen arviointi korkeakoulukontekstissa, tiedonhankinta monipuolisia ja tehokkaita strategioita ja välineitä käyttäen, sekä tiedon eettinen käyttö tekijänoikeuksia ja aineistojen käyttöoikeuksia noudattaen.

Sisällöistä eniten mainintoja saivat tiedonhaun perusteet, tietokannat sekä oman alan tiedonlähteet yleisimpien kirjastojen palveluiden esittelyn lisäksi. Kirjaston käytön opetusta sekä ohjausta tiedonhakuun tarjotaan yleisesti amk-kirjastoissa. Kyselyn tulosten mukaan painotukset näyttäisivät olevan edelleen hyvin Sormusen havaintojen mukaisia (vrt. Syvälahti & Asplund 2015, 12) Silti uusia tuuliakin on puhaltanut: valetietoa, tiedon lajeja, verkkoaineistoja, avointa tiedettä sekä lähteiden hyödyntämistä opinnäytetyössä tarjotaan myös kirjaston opetuksissa.

Opiskelijan osaaminen kasvaa

Kirjastojen tiedonhankinnan opetus lähtee perusteista kohti tiedonhankinnan systemaattisempaa alanmukaista osaamista. Näin olemme mukana varmistamassa asiantuntijan tulevia työelämävalmiuksia. Näitä valmiuksia kehitetään yhdessä vielä perustutkintojen jälkeenkin. Tietoympäristöt ja käytänteet muuttuvat ja jatkokoulutusta hakevat saavat taas tukea ja ohjausta tiedonhankintaan.

– Ensimmäisenä vuotena - tiedonhaku- ja kirjastopalvelut, oman amkin tarjonta ja palvelut. Oman opiskelualan tieto, tiedontuottajat ja tiedonseurannan työvälineet. Tiedon arviointia ja ammatillisen tiedon lukeminen.

– Opinnäytevaiheessa tutkimustieto ja sen löytäminen, avoin tieto tutkimuksellista näkökulmasta, kansainväliset tiedonlähteet ja tiedontuottajat.

– Tutkimus - ja asiantuntijatyön tieto ja tietoverkostot.

Ohjauksen ja opetuksen tavat

Vastauksista poimittiin tietoja siitä, miten kirjastoissa opetetaan tiedonhakuja. Vastausten kirjo oli laaja ja monipuolinen. Jo käsitteiden käytössä oli moninaisuutta. Mitä käsitettä opiskelijakontakteista käytetään, opetetaanko vai ohjataan opiskelijoita? Useimmissa kirjastoissa puhutaan molemmista ja ne eroavat toisistaan sisällöllisesti. Useissa vastauksissa ohjaus käsitetään laajemmin yksilöohjauksena, jota voi tapahtua muidenkin työtehtävien ohelle, esimerkiksi asiakaspalvelussa. On myös kirjastoja, joissa sanaa opetus ei syystä tai toisesta haluta käyttää.

Useimmiten tiedonhankintaa opettaa informaattikko. Hän voi myös opettaa yhdessä koulutusalan opettajan tai vaikkapa tietopalvelusihteerin kanssa. Vastausten perusteella monissa kirjastoissa tiedonhankinnan ohjaukseen osallistuu suurin osa henkilökunnasta.

– Opetuksen parityöskentely on mahdollistanut myös tietopalvelusihteerien ammatillisen kehittymisen ja työnkuvan muuttumisen

– Arviolta puolet kirjaston henkilökunnasta opettaa säännöllisesti, lisäksi useat muutkin osallistuvat ohjaukseen esimerkiksi opparisaunojen ja asiakaspalvelun kautta.

Opetusta ja ohjausta toteutetaan monin eri tavoin: infoina, tietoiskuina, oppimishetkinä, työpajoina ja luokkaopetuksena. Opetukset voidaan integroida opetussuunnitelmaan, räätälöidä tapauskohtaisesti tai opettaja voi esimerkiksi pyytää informaattikkoa käymään tunnillaan pitämässä lyhyen infon tai vastaamalla opiskelijoiden kysymyksiin. Opiskelijoille tarjotaan myös brändättyjä palveluita, esimerkkeinä vastauksista noussut INFOtelakka tai Opparisauna.

Välineet käytössä

Asiakkaita opetetaan ja ohjataan livenä ja verkossa, kirjastossa, luokassa, asiakaspalvelutiskillä, tietokoneella, iPadilla ja kännykällä. Välineinä verkko-opetuksessa ovat esimerkiksi AC, Skype ja chat-palvelu. Kirjastojen verkkokurssit löytyvät usein Moodlesta tai muista vastaavista oppimisalustoista. Kuten vastausten kirjosta näkyy, ohjaajan tulee hallita erinäinen määrä teknisiä

välineitä ja järjestelmiä. Pahimmillaan tiedonhankinnan ohjaaja yrittää olla läsnä monessa todellisuudessa yhtä aikaa.

– Päivystävä informaattikko antaa henkilökohtaista ohjausta päivittäin ma-pe 8-15.30 joko kirjastossa paikan päällä, AC-yhteyden tai Skype:n välityksellä ja myös chat-palvelussa. Uudet sähköiset palvelumuodot ovat tulleet valikoimaamme viime vuosina.

Opetusmenetelmät kehittyvät

Opetusmenetelmät vaihtelevat luennoista monenlaisiin menetelmäkokeiluihin, esimerkkeinä ryhmäpäiväkirjat, pelit tai vaikkapa Flipped classroom -menetelmän käyttö. Vielä tärkeämpänä kuin menetelmät, monista vastauksista nousee esille keskusteleva ja vuorovaikutuksellinen ote opetuksessa ja ohjauksessa. Näin opiskelija halutaan nostaa opetuksen keskiöön.

– Opetus on muuttunut enemmän luokkaopetuksen "puhuva pää" -tavasta enemmän harjoitusmaiseksi ja keskustelevaksi tavaksi hankkia ratkaisuja opiskelijoiden ongelmiin. Tämä korostuu varsinkin myöhemmissä vaiheissa opintoja. Flipped classroom -menetelmät ovat tuoneet myös opettajalle mielekkyyttä opetukseen.

Moni vastaajista arvioi verkossa tapahtuvan opetuksen ja ohjauksen määrän kasvavan edelleen. Opetusta tarjotaan entistä suuremmille ryhmille (Moocit) ja/tai opiskelijat voivat suorittaa tarvitsemansa opinnot omaan tahtiin verkkokurssina. Kiinnostavaa on, että samaan tahtiin lisääntyy kuitenkin myös tarve henkilökohtaiseen ohjaukseen.

Miten ohjaaja pitää osaamista yllä?

Laadukas tiedonhankinnan opetus ja ohjaus edellyttää, että työntekijät ovat ajan tasalla sekä opetuksen sisällöistä että pedagogisista ratkaisuista.

Kyselyyn vastaajat kokevat, että tarvitsevat eniten osaamista verkko-opetukseen ja digitaalisiin työvälineisiin liittyen. Toisena tiedontarve ja osaamisalueena on tiedonkäyttö työelämässä.

Kolmanneksi vastauksissa tulee avoimeen tietoon liittyvät tiedontarpeet. Valmiista vastausvaihtoehdoista kolmen kärjen takana on avoimet oppimateriaalit ja informaatiolukutaidon uudet teoriat.

Tiedonhankinnan opetukseen ja opetukseen liittyvät osaamistarpeet liittyvät vastausten perusteella opetusmenetelmiin, tiedon saatavuuteen (avoin tieto) ja tiedon käyttöön. Osaamistarpeissa tulee esiin tiedonhankinnan prosessin eri vaiheet. Lisäksi niissä näkyvät erilaiset tiedon muotojen moninaistumiseen ja tiedon käyttötilanteisiin liittyvät muutokset. Avoimen tiedon ja datan tavoitteet tuovat osaamishaasteita kirjastojen henkilökunnalle.

Osaamisen ylläpitäminen ja vahvistaminen

Osaamistarpeissa korostuvat selvästi menetelmälliset ja toisaalta varsin yleiset, koulutusalojen rajoja ylittävät yhteiset sisällöt. Osaamisen ylläpito ja vahvistaminen on monipuolista. Uuden tiedon seurannassa ja ajan tasalla pysymisessä on erilaisia tapoja.

Kirjojen ja lehtien lukeminen

Vastausten perusteella työntekijät lukevat kirjallisuutta sekä ammatti- ja tutkimuslehtiä. Kirjastoalan julkaisujen ja tiedon seuraamisen lisäksi tiedonhankinnan opetuksessa ja ohjauksessa on oltava kartalla eri alojen sisällöistä ja uusista ilmiöistä.

– *Oman alan julkaisujen ja somekanavien seuraaminen. Oman amk:n koulutusalojen seuraaminen, mitä uutta alalla tapahtuu, tutkimukset, hankkeet jne.*

– *Lukeminen, ajan seuraaminen, omien tutkinto-ohjelmien uuden tiedon seuraaminen ja verkostoituminen, keskustelut opettajien ja tki-ihmisten kanssa.*

– *Jatkuvaa (itse)opiskelua työssä ja vapaa-ajalla. Luen mm. Sheila Webberin blogia, seuraan keskustelua sekä alan lehtiä, kuten Signum.*

Kontaktit kirjastokollegoihin ja opettajiin

Verkostoituminen oman ammattikorkeakoulun sisällä ja myös valtakunnallisesti on tärkeää.

Kontakteja pidetään yllä opettajiin ja kirjastolaisiin. Keskusteluissa kollegoiden ja opetushenkilöstön kanssa saa vinkkejä työhönsä. Opettajat ovat tärkeä yhteistyökumppani opetuksen sisällön ja menetelmien kannalta. Osa yhteydenpidosta on suunniteltua, mutta osa informaalia ja vapaamuotoista.

– *Tällä hetkellä kehitys tapahtuu lähinnä siten, että teen oppilaitoksessa mahdollisimman paljon yhteistyötä muiden opettajien kanssa. Heiltä oppii aina uutta.*

– *Yhteistyö muun henkilökunnan kanssa, herkällä korvalla kuunteleminen kahvipöydässä ja käytäväkeskusteluissa.*

Työntekijät osallistuvat mahdollisuuksien mukaan koulutuksiin ja seminaareihin. Oman alan tilaisuuksissa tapaa kollegoita ja samalla tietoa sekä ideoita vaihdetaan.

Digitaalinen tiedon seuranta ja yhteydenpito

Lähtitapaamisten rinnalle ja tukena ovat kasvavana muotona erilaiset digitaaliset tiedonseurannan ja yhteydenpidon tavat. Sosiaalinen media on keskeinen arjen työkalu. Erilaiset digitaaliset toimintatavat ja tietokanavat ovat monipuolisesti käytössä.

– Myös valtakunnallisen tason yhteistyö ja osaamisen ja hyvien käytänteiden jakaminen on tärkeä osa oman osaamisen ja tietotaidon ylläpitoa. Keinoja ja tapoja on monia, mm. amk-postilista, pedaryhmä, Kreodin ja muiden julkaisujen artikkelit, erilaiset koulutuspäivät ja tapahtumat, STKS ym. Yritän seurata melko aktiivisesti myös eri tahojen somekanavia; niin amk-kirjastojen kuin muidenkin.

Opettava henkilökunta tutustuu omatoimisesti tietokantoihin ja perehtyy oman opetusalan tiedontuottajiin. Ajan tasalla pysyminen on varsin kokonaisvaltaista, kuten yksi vastaajista toteaa seuraavansa “kaikkea mahdollista, vähän aiheen vierestäkin.”

– *Opiskelen itsenäisesti uusien tietoaaineistojen hakuominaisuuksia.*

– *Seuraan pedagogisia tuulia omassa organisaatiossa.*

– *Toimiminen asiakaspalvelussa antaa ideoita.*

Muut kirjaston työtehtävät, esimerkiksi asiakaspalvelu ja henkilökohtaiset ohjaukset ovat tärkeitä tiedonhankinnan opetuksen sisällön kehittämisen ja ajantasaisuuden näkökulmasta. Oma toimintaympäristö on tärkeä voimavara. Yksi vastaajista toteaa, että toimintaympäristö pitää tuntea, mutta samalla, se oma toimintaympäristö myös opettaa.

– *Arkityössä ja arjessa yleensä kertyy jatkuvasti hiljaista tietoa tietoympäristöistä ja tiedon tuottajista sekä aineistoista.*

Kirjaston asiakkaiden tarpeiden huomioiminen, mikä nousee esille varauksissa, lainatilastoissa jne. Tiedonhaun ohjauksissa saa arvokasta tietoa mitkä asiat kiinnostavat opiskelijoita ja henkilökuntaa.

– *Jokainen asiakas voi tuoda buustia omaan tekemiseen ja tiedon hankkimiseen; vaativa asiakas, vaativine sisältötoiveineen, tuo sitä erityisesti.*

Ohjauksen ja opetuksen kehittäminen

Tiedonhankinnan opetusta ja ohjausta kehitetään vastausten perusteella varsin joustavasti ja ongelmatilanteisiin reagoidaan nopeasti. Toisaalta vastauksissa käy ilmi, että resursseja ohjaustyön kehittämiseen ei aina ole. Yksi vastaajista toteaa, että aikaa kehittämiseen ei ole.

– *Nykyisellä työnkuvalla on vaikea ajan puutteen vuoksi kehittää koulutusta ja omaa osaamista. Onneksi kuitenkin tein aikoinani pedaopinnot, jotka ovat antaneet hyvän pohjan nykyiselle ammattitaidolle.*

Valitettavasti todella vaikeaa päästä osallistumaan oman talon ulkopuolella koulutuksiin.

– *Voi voi. En kyllin pidä [...osaamista ajantasalla...]. Kaikkea pitäisi yrittää seurata.*

– *Liian huonosti jää tälle aikaa, on turhan satunnaista.*

Onko eväitä tulevaisuuteen

Amk-kirjastokenttä on muuttunut - kaikkea uutta niin järjestelmissä kuin ammattikorkeakoulujen toiminnoissa on tulossa. Kuvamme oppijoiden uusista osaamisvaatimuksista ei ole vielä terävöitynyt, vaan digitalisaation pikselin paloja pilkahtelee niin OPS-suunnitelmissa kuin kirjastojen opetusmateriaaleissa. Verkko-opetuksessa yritämme myös löytää laajempaa yhteistyötä. Kysely vastaukset herättivät pohtimaan tiedonhankinnan opetuksen kehittämistarpeita.

– Opetusresursseja on koko ajan vähennetty, koska väkeä on irtisanottu, pääpaino opetuksesta on siirtynyt verkkoon ja kontakteja on todella vähän tai ei ollenkaan. Jatkossa painopiste entistä enemmän oppariryhmissä ja tuntuu, että aloittavat jätetään oman onnensa nojaan. Opetuksesta on tullut liukuhihnatoimintaa, mahdollisimman paljon mahdollisimman vähillä resursseilla, mitään "uutta kivaa" on vaikea toteuttaa tai kokeilla, koska aikaa ei yksinkertaisesti ole.

Monet amk-kirjastot toimivat pienellä henkilöstömäärällä ja vähin voimavaroin. Niukat resurssit voivat johtaa siihen, että tiedonhankinnan opetuksessa ja ohjauksessa toimitaan perinteisin menoin. Tehdäänkö opetuksessa se, mikä on mahdollista? Ohjataanko ja opetetaanko vain ne asiat, jotka parhaiten osataan? Kiireessä ja työviikon tiukoissa tilanteissa saatamme jättää vähemmälle sen, mitä emme ymmärrä tai mihin emme ole syventyneet. Oppijan tulevaisuuden osaamisen kannalta elintärkeitä, tarpeelliset, ajankohtaiset asiat ovat vaarassa jäädä ulkopuolelle, jos opetamme niitä asioita, jotka ovat meille tuttuja ja selkeitä.

Kuten Syvälahti ja Asplund (2015) osuvasti totesivat: "Informaatiolukutaitoon liittyvien osaamistavoitteiden saavuttaminen on entistä selkeämmin yhteinen prosessi, jossa ovat mukana opiskelijoiden lisäksi eri oppialojen opettajat, kuten opinnäytteiden ohjaajat, ja kirjaston asiantuntijat omien erikoisalojensa mukaan. Opiskelijoiden informaatiolukutaidon kehittäminen ei ole vain kirjaston asia vaan koko opetusyhteisön asia, jossa kirjasto toimii taustavaikuttajana ja yhteistyökumppanina vuorovaikutuksessa oppimista järjestävien toimijoiden kanssa." (Syvälahti & Asplund 2015, 12).

Onko kirjastojen opetuksessa resursseja ja rohkeutta katsoa tulevaisuuden tiedonhankintaan, tiedon käyttöön ja oppimiseen? Jos opetuksella on nämä resurssit, pitää kirjastolla olla ne myös. Oppimateriaalin uudistamisen lisäksi tarvitaan aikaa myös oman ajattelun uudistamiseen. Muuten yhtälö ei toimi.

Lähteet

Framework for information literacy for higher education. 2015. Chicago: Association of College and Research Libraries. Viitattu 31.1.2020. <http://www.ala.org/acrl/standards/ilframework>.

Perttula, S. 2017. Taitavaksi tiedonhankkijaksi monimutkaisessa tietoympäristössä. Informaatiolukutaidon oppiminen JAMKissa. Sisäinen Powerpoint-esitys JAMKin kirjaston ja Opinnäytetyö-opintojakson opettajien tapaamista varten. 11.1.2017.

Sormunen, E. 2015. Puhujaesittely, ECIL 2015 -konferenssi. Viitattu 31.1.2020. Noudettu osoitteesta <http://ecil2015.ilconf.org/professor-eero-sormunen/>

Syvälahti, K. & Asplund, J. 2015. . Kansainväliset informaatiolukutaidon osaamistavoitteet muuttuivat – mitä, miksi ja miten? *Signum*, 2. Viitattu 31.1.2020. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/signum/article/view/52210>

Juttusarjan edelliset artikkelit

Elenius, L., Karjalainen, R-L. & Kunnela, A.2019. Tiedonhankinnan opetuksen tila amk-kirjastoissa -kyselyn tuloksia. Kreodi 2/19.

Elenius, L., Karjalainen, R-L. & Kunnela, A.2019. Tiedonhankinnan opetus – nykykuvia . Kreodi 6/2019.

Kirjoittajat:

Leena Elenius, informaatikko, Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto

Riitta-Liisa Karjalainen, kirjastonjohtaja, Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

Arja Kunnela, informaatikko, Jyväskylän ammattikorkeakoulu